

**ISLOM MOLİYASINING RIVOJLANISH TARIXI VA BUGUNGI
KUNDAGI AHAMIYATI**

Binary University, Malaysia

Magistratura bitiruvchisi

Mirzasalimova Ozoda To'lg'in qizi

Annotatsiya: Islom moliyasi – bu iqtisodiy faoliyatni shariat normalari asosida tashkil etish va moliyaviy munosabatlarni shu talablarga muvofiq amalga oshirish tizimidir. Islomiy moliya ilgari faqat diniy ahamiyatga ega bo'lgan ibodatlar qatorida talqin qilinsa-da, davrlar o'tishi bilan u o'z ichiga keng qamrovli iqtisodiy, moliyaviy va ijtimoiy jarayonlarni ham olgan mukammal tizimga aylandi. Mazkur tizim aholining keng qatlamлари, korxonalar, xalqaro iqtisodiy tuzilmalar hamda milliy iqtisodiyotlar uchun o'ziga xos va ajralmas moliyaviy mexanizm sifatida e'tirof etilmoqda. Ushbu maqolada Islom Moliyasining rivojlanish tarixi va bugungi kundagi ahamiyati haqida ma'lumotlar berilgan.

Kalit so'zlar: Islom moliyasi, rivojlanish tarixi, shariat, foizsiz bank, musharaka, mudoraba, sukuk, takaful, halollik, iqtisodiy baraka.

Islom moliyasining tarixi qadimiy davrlardan, Islom dini payg'ambarlar orqali insoniyatga nozil bo'lgan paytdan boshlab shakllana boshlagan. Qur'on va hadislarda, shuningdek, ilk islom olimlarining iqtisodiy munosabatlar borasidagi fatvolari va ijmolari aslida hozirgi zamonaviy islom moliyasi tamoyillarining asosiy manbalaridir. O'sha davrlarda jamoaviy va o'zaro yordam, adolat, sadoqat, halollik, ijtimoiy tenglik va xorijiy aralashmalardan holi toza iqtisodiy munosabatlar asosiy prinsiplar sifatida ilgari surilgan. Islomiy moliyaning markaziy tamoyili bu – riba, ya'ni foiz taqiqlanishidir. Mazkur tamoyil asosida moliyaviy operatsiyalarda faqat real savdo, xizmat va ishlab chiqarish faoliyatlariga sarmoya kiritiladi. Buning uchun moliyaviy tashkilotlar va banklar an'anaviy bank tizimidagi kabi pulga pul olish (foiz) o'rniga tijorat, muddorlik va sheriklik asosida daromad topishni maqsad

qilgan. Oрта asrlarda islom geografiyasi kengayib, musulmon davlatlarining rivojlanishi bilan moliyaviy munosabatlar yanada takomillashgan. Hofizlar, savdogarlar, tijorat uyushmalari va zargarlar faoliyati natijasida, islomiy iqtisodiyot jarayonlari Yevropa, Sharqiy Osiyo va Afrikaning ko'plab mamlakatlariga tarqalgan. Mazkur sohada tuzilgan asosiy bitimlar, masalan, mudoraba, musharaka, murabaha, ijara va boshqa shartnomalar hozirgi islomiy moliya asosida ishlab chiqilgan kimsa-moliyaviy mahsulotlarning prototiplari hisoblanadi [1].

XX asr oxirlariga kelib, jahon moliyaviy tizimida islomiy prinsiplarga asoslangan moliyaviy muassasalarga ehtiyoj keskin oshib bordi. Shu bilan birga, ishlab chiqarish, savdo va xizmat sohalarida halol va shariy mezonlarga to'liq mos keladigan moliyaviy vositalarga talab ham ko'paydi. Yangilanayotgan global moliya bozorlarida islomiy banklar, sug'urta kompaniyalari, investitsion fondlar, lizing va boshqa moliyaviy institutlar paydo bo'ldi. Ularning faoliyati butunlay foizga asoslanmagan bo'lib, bunda tomonlar o'rtasidagi munosabatlar sheriklik, risklarning adolatli taqsimlanishi, ayblov va feyzlilik tamoyillariga asoslanadi. Islom moliya institutlarining o'sish bosqichlari har bir mintaqada turlicha o'ziga xosliklar bilan kechdi. Masalan, Yaqin Sharq davlatlarida islomiy banklar faoliyati keng tarqalgan va sohaning asosi bo'lib xizmat qiladi. Uzoq Sharq mintaqasida, ayniqsa, Malayziya va Indoneziya davlatlarida esa islomiy moliya mahsulotlari va ularning boshqaruv tizimi doimiy takomillashib bormoqda. Afrika, Markaziy Osiyo va Yevropa mamlakatlarida ham islom moliyasi bosqichli ravishda rivojlanmoqda. Islom moliyasi toza, shaffof va ijtimoiy adolat ustun bo'lgan iqtisodiy muhitni yaratishga xizmat qilganligi uchun dunyoning bir qator turli dini va milliy o'ziga xosligi bor mamlakatlarida ham qiziqish uyg'otmoqda [2].

Islom moliyasi bugungi kunga kelib xalqaro moliyaviy tizimda o'zining barqaror, halol, shaffof va ijtimoiy mas'uliyatli kapital yondashuvi bilan ajralib turadi. Mazkur sohada faoliyat yuritayotgan banklar va moliyaviy institutlar soni yil sayin ko'paymoqda. Islomiy moliya bozori hajmi ham sezilarli sur'atlarda o'sib boryapti. Hozirda dunyoda yuzlab islomiy banklar, sug'urta (takaful) kompaniyalari va boshqa moliyaviy institutlar mavjud. Ular nafaqat musulmonlar, balki boshqa din

vakillariga ham xizmat ko'rsatmoqda. Bunda har bir mijozga islom moliyasining asosiy prinsiplari, shariatga muvofiqlik va halollik kafolatlangan. Bozorining kengayishi va diversifikatsiya qilinishi islomiy moliya tizimining nafaqat diniy, balki iqtisodiy va ijtimoiy zamonaviy muammolarni ham hal qilishdagi potentsialini namoyon etmoqda. Islom moliyasi bugungi kundagi iqtisodiy inqirozlar va moliyaviy muammolar fonida ham o'zining barqarorligi bilan ajralib turadi. Ushbu tizim asosiy tamoyillari – manfaat va zararlarni adolatli taqsimlash, sheriklikka asoslangan kapital boshqaruvi, soxta bitim va spekulyatsiyaga yo'l qo'ymaslik, zararni bo'lishish majburiyati, ma'suliyatli investitsiya va ijtimoiy mas'uliyatni ustuvor deb biladi. Islom moliyasi orqali iqtisodiyotga real investitsiyalar kirib boradi. Bu esa ishlab chiqarishni rivojlantirish, iqtisodiy o'sishni rag'batlantirish, yangi ish o'rinlarining yaratilishi va umuman jamiyat taraqqiyotiga zamin yaratadi. Islomiy moliyadagi shariat komissiyalari moliyaviy mahsulotlarning har bir bosqichi va harakati ustidan qat'iy nazorat olib boradi. Bu orqali har bir bitimning tozaligi, adolatligi va halolligi kafolatlanadi. Islom moliyasining keng tarqalishining yana bir sababi – uning globalizatsiya va zamonaviy iqtisodiy taraqqiyotga moslashuvchan va funksional tizim bo'lishidadir. Islomiy banklar xalqaro moliya institutlari bilan faol hamkorlik qiladi, o'zining kredit va investitsiya vositalarini zamonga mos ravishda takomillashtirib boradi, elektron moliya, raqamli to'lov va mobil banking sohalariga ham faol kirib kelmoqda. Jahon miqyosidagi islomiy moliya bozorining geografik o'sishida, masalan, Amerika, Yevropa, Janubi-sharqiy Osiyo, Markaziy Osiyoda yangi filial va ofislar ochilmoqda. Xalqaro moliya bozori islom moliyasi sohasida raqobatdosh va innovatsion mexanizmlar joriy etilishini rag'batlantirmoqda [3].

Islom moliyasining ahamiyatli xususiyatlaridan biri – ijtimoiy adolat va barakani ta'minlashga bo'lgan sadoqatidir. Islom moliyasi orqali olinadigan daromad insofli mehnatga asoslangan bo'lishi shart va har qanday nohukuk sohalar, harom faoliyatlar va etikasiz pul oqimlaridan cheklash me'yorlari qat'iy belgilangan. Inflyatsiyaga qarshi himoyalangani, risklarni to'g'ri boshqarish imkoniyati, moliyaviy yordamga muhtoj aholini imtiyozli resurslar bilan ta'minlash

mexanizmlari va kapitalning jamiyat ehtiyojlariga muvofiq taqsimlanishi tizim samaradorligini isbotlab berdi. Islom moliyasining taraqqiyot yo'li davomida butun dunyo moliya mutaxassislari, iqtisodchilar va davlatlar uni o'rganib, o'z davlatlarining moliyaviy tizimiga tatbiq etayotganlar. Shu sababli, sohada xalqaro hamkorlik aloqalari mustahkam bo'lib, tajriba almashish, malaka oshirish, ilmiy izlanish va innovatsion loyihalar keng yo'lga qo'yilgan. Islom moliyasida zamonaviy axborot texnologiyalari, avtomatlashtirilgan tizimlar, tezkor hisobot berish va jahon moliyaviy standartlariga moslashtirilgan uslublar qo'llanilishiga alohida e'tibor berilmoqda [4].

Islom moliyasining bugungi kundagi ahamiyati yildan-yilga oshib bormoqda. Bu tizim butun jahon bozorida mustahkam o'rin egallab, yangi yo'nalish, mahsulot va xizmatlarni joriy qilmoqda. Islomiy bank va moliyaviy institutlar xalqaro loyihalarda faol ishtirok etmoqda. Tadbirkorlik, ishlab chiqarish, innovatsion texnologiyalar sohasida islomiy moliya mexanizmlari orqali moliyalashtirish va investitsiya kiritish kengaymoqda. Sohaning oqilona va zamonaviy yuritilishi asosida yangi moliyaviy mahsulotlar, masalan, sukuk, takaful, mudoraba, musharaka va boshqalar keng ommalashmoqda. Bu esa islomiy moliyaning zamonaviy moliyaviy talab va ehtiyojlarga mos kelishini ko'rsatmoqda. Islom moliyasi davlat moliyasi, xususiy sektor va butun jamiyat manfaatlariga xizmat qila oladigan va inson qadriyatlarini, jamiyat taraqqiyoti va ijtimoiy barakani ustuvor maqsad qilib qo'ygan zamonaviy tizimdir. Bu tizimda inson omili, halollik, adolat va taraqqiyot doimiy ahamiyatga ega. Islomiy moliyada foyda olish faqat jamiyat manfaatiga bog'langan, doimiy farovonlik va iqtisodiy baraka uchun shart-sharoit yaratishga qaratilgan. Islom moliyasining kelajagi taraqqiyot va innovatsiyalarga boy. Zamonaviy iqtisodiy muammolar va ehtiyojlarga moslashib borishi, xalqaro raqobat va hamkorlik mexanizmlaridan foydalangan holda yangi yo'nalishlar va moliyaviy mahsulotlarni taklif qilmoqda. Islomiy moliya sohasi bugungi kundagi moliyaviy islohotlar uchun muhim tajriba va namunalarni beradi. Har bir mamlakat istiqbolini faqat iqtisodiy resurslarga emas, balki adolatli, shaffof, halol va mas'uliyatli moliyaviy boshqaruv tizimiga bog'lash muhim. Shu nuqtayi nazardan,

islom moliyasi zamonaviy dunyo moliyasining ajralmas qismi sifatida o'z o'rnini tobora mustahkamlamoqda.

Xulosa:

Islom moliyasi o'z tarixiy ildizlariga tayanib, bugungi zamon talabiga mos mukammal, shaffof va barqaror moliya tizimini namoyon qilmoqda. Mazkur soha nafaqat diniy jihatdan ahamiyatli, balki iqtisodiy baraka, ijtimoiy adolat, innovatsiyalar va zamonaviy talablarning uyg'unlashgan yo'nalishi bo'lib xizmat qilmoqda. Islom moliyasi tezkor rivojlanib, dunyo bo'ylab keng ommalashmoqda va butun insoniyat taraqqiyotiga ulkan hissa qo'shmoqda. Tizimning asosiy ustunliklari – adolat, halollik va jamiyat manfaatlariga xizmat qilishdir. Shu munosabat bilan, islom moliyasi zamonaviy moliyaviy sohaning ajralmas va istiqbolli yo'nalishlaridan biri bo'lib qoladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Abduvahobov, S. (2018). "Islom moliyasi asoslari va zamonaviy bank amaliyoti." Toshkent: Iqtisod-Moliya nashriyoti.
2. Abdullayeva, G. (2020). "Moliyaviy xizmatlar va Islom banklari: nazariya va amaliyot." Iqtisodiyot va innovatsion texnologiyalar, 2(4), 112-120.
3. Akramova, S. (2019). "Halol moliya va Islom bankchiligining o'ziga xos xususiyatlari." Ilmiy axborotlar, 11(3), 78-85.
4. Azimov, J. (2021). "Islom moliyasi bozorining rivojlanishi va istiqbollari." Iqtisodiyot va moliya, 5(2), 56-63.
5. Bekchanov, M. (2021). "O'zbekistonda islom moliya institutlari: imkoniyatlar va muammolar." Baraka, 6(4), 24-31.
6. Karimov, A. (2017). "Islom moliyasi va an'anaviy bank xizmatlarining taqqoslanishi." O'zbek tili va adabiyoti, 8(1), 139-147.
7. Mamatqulov, D. (2021). "Islom moliyasida shariat tamoyillarining ahamiyati." Zamonaviy iqtisodiyot, 1(3), 98-104.

8. Masharipova, G. (2018). “Islom moliyasi: nazariya va amaliyot.” Moliyaviy ilmiy jurnali, 4(2), 43-52.
9. Qodirov, B. (2019). “Mintaqaviy iqtisodiyot va foizsiz moliyaviy xizmatlar.” Yangi O‘zbekiston, 9(3), 11-19.
10. Yorqinov, B. (2022). “Islomiy moliya vositalarining zamonaviy ahamiyati va istiqbollari.” Ilm-fan va taraqqiyot, 7(2), 115-123.